

บทที่ 5

ผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

เมื่อได้ดำเนินการมาถึงบทนี้ ทำให้ทราบได้ว่า ประเพณีสงกรานต์นั้น มีประวัติพัฒนาการมาอย่างไร มีกิจกรรมการเล่นอะไรบ้างในแต่ละภูมิภาค มีกระบวนการเล่นอย่างไร มีคติความเชื่อในแต่ละประเพณีนั้นอย่างไร ตลอดจนคุณค่าทางจริยธรรมที่จะได้จากการปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ ซึ่งจะได้กล่าวสรุปต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยกลุ่มประชากรที่ 1: ภาคกลาง

ประวัติและพัฒนาการ สงกรานต์ มาจากประเพณีการเล่นน้ำแล้ง สิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลจากพืชไร่ และเตรียมการทำกิจกรรมในฤดูกาลใหม่ มีกำเนิดจากประเพณี 12 เดือน ที่เรียกกันทางภาคอีสานว่า ฮิตสอบสองคลองสิบสี่ เชื่อกันว่ามีกำเนิดเกิดขึ้นที่ประเทศอินเดียก่อน เป็นประเพณีที่มีประโยชน์และสร้างความสามัคคี

กิจกรรม มีการเล่นหาหย่าง สะบ้า ก่อเจดีย์รูปต่าง ๆ แสดงผีตาโขนในประเพณีสอนให้เรามีสติทุกเมื่อ มีการจัดพิธีสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์ เพราะจะได้รับอานิสงส์มาก มีการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อขอศีลขอพรเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง จัดพิธีก่อเจดีย์ทราย เพราะถือเป็นการทดแทนดินทรายที่ติดเท้าเราไป

กระบวนการ วันแรก ที่ 13 เมษายน ในวันนี้ตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปล่อยนกปล่อยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สงฆ์น้ำพระสงฆ์แลพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นดอกไม้รอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน วันที่สองที่ 14 เมษายนตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อำนวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ ไปด้วยการเล่นน้ำกัน การที่เรียกว่าวันเนา นั้น เพราะเป็นเหตุขอราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาทับกันพอดี วันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้างทำไมจึงเรียกว่าวันเถลิงศก เป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์

ความคติความเชื่อ มีความเชื่อว่า เปิดประตูนรก เปิดโลกนรกทั้งหมด ทำให้สัตว์นรกได้รับอาหารที่ญาติทำบุญอุทิศให้ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ล่วงลับที่ขาดจากที่รักษาทั้ง 7 ของท้าวภิลพรหม ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่ที่ไหน เราเชื่อ

ว่าเป็นปัญหาจริยธรรมของเทวดาตามกัน คือคนเราต้องทำตนให้งามทั้งสามเวลานี้ด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำอุบอให้เย็นใจตลอดเวลาในตอนบ่าย และล้างเท้าก่อนเข้านอน ตอนกลางค่ำ ปัญหา 3 ราชินีจะให้ประโยชน์มาก ทำให้เรามีวินัยตนเอง รักความเรียบร้อย รักสะอาด ในร่างกาย ปัญหาที่ว่า เสียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหนก็ไม่ได้ แสดงให้เห็นถึง ว่า ต้องเคารพนับถือท่าน ยกท่านไว้ในที่สูง การปล่อยนกปลาในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อ กันว่า จะทำให้คนอายุยืนยาวนานดังปลาที่ปล่อยได้น้ำใหม่ ทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวัน ประมงแห่งชาติด้วย

คุณค่าทางจริยธรรม ถือกันว่า เป็นเทศกาลให้กำเนิดแก้วต่าง ๆ หลายวัน กล่าวคือ วันประมงแห่งชาติ วันวันพญาวัน (เพราะใครอยู่ที่ไหนก็มาพบหน้ากัน) วันกตัญญูกตเวที วัน อภัยโทษแก่กัน มีตัวอย่างว่าการพบกันของญาติพี่น้องครอบครัวเกิดจิตสำนึก ที่ไปทำงานต่างบ้าน ต่างถิ่น ได้กลับบ้านพบพ่อแม่และญาติพี่น้องเพื่อกิจกรรมและแสดงออกทางธรรม ด้วยรดน้ำดำหัว ผู้ ข้อมืออวยชัย ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทอดผ้าป่าสร้างกุฏิศาลาเป็นต้น และประเพณีนี้จะสามารถสร้าง สมานฉันท์ให้เกิดได้จากประเพณีสงกรานต์ ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นวันอภัยโทษ จากการเล่นสนุกต่าง ๆ ที่ไม่ถือสาถก การก่อเจียรหรือชนทรายเข้าวัดก็ดี การนำไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ไว้ตามวัดต่าง ๆ ก็ดี จ มีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเรา เพราะการก่อเจียรทรายนั่น ถือว่าเป็นการทดแทนเมตตา ดินทรายที่ คิดทำเราไป โบราณถือว่าเป็นบาปที่นำของวัดออกไปนอก ส่วนไม้ค้ำยันต้นโพธิ์นั้น ก็คือให้ชีวิต มั่นคงแข็งแรง ถ้าเป็นอายุที่ยืนยาว ไม่ตายเสียก่อนวัยอันควร เหมือนกิ่งก้านต้นโพธิ์ที่ได้ค้ำยันไว้ โบราณว่า คนที่อายุยืนนั้น ถือว่าเป็นคนมีบุญด้วย คติธรรมเรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณี สงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดและตรงกับหลักธรรม ถือว่า เรื่องผีตาโขนนี้ จะมีคติธรรมให้ข้อคิดเตือนใจ แก่เราว่า ให้เราระวังระไวในการละเล่น อย่าเล่นจนเพลิน ลืมเป็นลืมตาย ให้รู้จักทางหนีทีไล่เมื่อเกิด ภัยมา ดังนั้น ผีตาโขนก็คือตัวสตินั่นเอง ให้คนที่กำลังเล่นอย่างสนุกสนานนั้นไม่ประมาท ถ้าเล่นสนุก แล้วไม่มีความระมัดระวัง ก็จะตกอยู่ในความประมาท มีข้อเปรียบเทียบว่า คนที่ประมาทนั้น เหมือนกันคนตายแล้ว คือตายจากความดีความงาม หรือสิ่งที่จะพึงมีพึงได้ ถ้าไม่ประมาทก็ เหมือนกันคนที่ไม่ตาย คือตื่นตัวอยู่เสมอ มีสติทุกเมื่อ ตรงกับคำว่า ความไม่ประมาทเป็นทางแห่ง ความไม่ตาย

ผลการวิจัยกลุ่มประชากรที่ 2 : ภาคอีสาน

สงกรานต์พัฒนาการจากประเพณีอิตลีสองคลองสิบสี่ หรือประเพณีสอสองเดือน ของไทย ตรงกับเดือนเมษายน ส่วนกำเนิดของสงกรานต์นั้น มีกำเนิดจากประเพณีสิบสองเดือนนี้ เช่นเดียวกัน เพราะเดือนนี้เสร็จการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าในไร่แล้ว เมื่อคนภายหลังเกี่ยวข้าวไร่แรกกัน

หมดแล้ว ก็อยากสนุกสนานกัน บังเอิญว่าได้ข้อสรุปตกลงเล่นกันในเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนพอดี ก็จึงเล่นน้ำกัน เมื่อกาลนานเข้าก็กลายเป็นประเพณี มีต้นกำเนิดเกิดที่ขึ้นประเทศไทย บางก็บอกว่ามีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดียตกทอดมาถึงประเทศไทย บางคนก็บอกว่าเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยนี้เอง บางคนก็บอกว่ามาจากมอญ จะเห็นได้นิยมเล่นกันมานานนับตั้งแต่ดินแดนต้นกำเนิดของไทยคือมณฑลยูนนาน เฉสวัน และพม่าไทยใหญ่ การที่ประเพณีสงกรานต์มีอายุกาลยาวนานมาถึงทุกวันนี้ ก็เพราะว่า เป็นประเพณีที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจริยธรรม คติธรรมที่แฝงอยู่ในประเพณีสงกรานต์มีมาก เช่นว่า ปัญหา 3 ราศี การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษเป็นวันกตัญญูทศเวทิตาธรรม

กิจกรรม มีการละเล่นโง่กบกัน สะบ้าฯ ผีตาโชน ขาโทกเทก มอญซ่อนผ้า ซักเย่อ และมีการละเล่นที่สำคัญคือผีตาโชน เป็นการสร้างสีสันในประเพณีสงกรานต์ คือให้มีเรื่องสนุกบ้าง น่ากลัวบ้างปะปนกันไป ดังนั้น คนโบราณจึงต้องเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาที่หนีที่ไถ่ด้วย นอกจากนี้จัดพิธีสงฆ์พระสงฆ์เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะธรรมเนียมร้อนนั้นพระสงฆ์ท่านก็ร้อนด้วย หากมีใครนำน้ำไปสงฆ์ท่าน ถือว่าได้านิสงส์มาก เท่ากับสงฆ์พระพุทธรูป นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ด้วย การที่รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ มีจุดประสงค์ให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุยืนยาวจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดีรู้ชั่วมาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูกหลานญาติมิตรจะนำความชุ่มเย็นมาให้ท่านสบายใจ แล้วจะได้โชคได้ลาภ และเป็นการขอศีลขอพรจากท่าน อำนวยอวยชัยให้ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานด้วย มีการก่อเจดีย์ทรายเพื่อสร้างพุทธศิลป์ให้เกิดขึ้น ถือเป็นการทำบูชาสักการะพระรัตนตรัยด้วย อีกนัยหนึ่งถือเป็นการทดแทนเมื่อดินเมื่อดทรายที่ติดเท้าเราออกจากวัดความารามไป จึงต้องนำมาทดแทน นอกจากนี้ยังเป็นการจำลององค์พระปรารักษ์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธรรม บรรจุเครื่องบริขารของพระพุทธเจ้าด้วย

กระบวนการ ตอนเช้าจะพากันเข้าวัดกันก่อน เป็นการเริ่มต้นพิธีสงกรานต์ด้วยทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปล่อยนกปล่อยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน้อยก็สงฆ์พระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นดอกไม้รอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน วันที่ 2 ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อำนวยอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำกัน หรือปล่อยนกปล่อยปลาไปตามความเชื่อที่เป็นมงคล การที่เรียกว่าวันเนา นั้น เพราะเป็นเหตุของราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาทับกันพอดี

วันที่ 3 ที่ 15 เมษายนนี้ ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรกคือทำบุญตักบาตร แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น เพราะเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์ ที่เรียกว่าวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน ทำให้เกิดศักราชใหม่ เป็นปีใหม่ของไทย แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่อีก

คติความเชื่อ เป็นการเปิดประตูรก ปล่อยสัตว์นรกทำให้สัตว์นรกได้รับอาหารที่ญาติทำบุญอุทิศให้ เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีของลูกหลาน เราเชื่อเรื่องนี้ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นปัญหาจริยธรรม เป็นผลให้มนุษย์นำมาปฏิบัติ คนที่ปฏิบัตินั้นจะเป็นที่โปรดปรานของเทวดาอย่างมาก ปัญหา 3 ราศีนี้มีประโยชน์มาก เพราะทำให้เรามีวินัยตนเอง รักความเรียบร้อย รักสะอาดในร่างกาย เป็นเสน่ห์ต่อผู้พบเห็น การนำเสียรของท้าวมหาพรหมไปนั้น ก็เท่ากับว่าไม่ให้ความเคารพท่าน การไม่เคารพนี้ก็เท่ากับว่า ปฏิบัติธรรม ก็จะได้รับความสะดวก รวดเร็ว ทำมาหากินไม่เจริญก้าวหน้า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือพ่อแม่เป็นดังพรหม มีความเชื่อว่าการปล่อยปล่อยปลานั้น จะทำให้อายุยืนยาว ดังปลาได้น้ำใหม่ เพราะเชื่อว่าการให้ชีวิตเขาก็เท่ากับให้อายุของเราด้วย อาณิสสสัมมิจริง ให้ชีวิตแก่ท่าน แล้วท่านก็ให้ชีวิตแก่เรา เรื่องนี้ มีตำนานว่า ถือคติที่มานพสองพี่น้องที่จะเคราะห์ร้ายถึงแก่ชีวิตได้ แต่ได้ช่วยนำปลาในสระหน้าแล้งที่น้ำกำลังแห้งไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้ปลานั้นได้อาชีวิตใหม่ที่รอดตายได้ คตินี้เป็นความเชื่อ แต่ทางการ แม้จะเป็นช่วงหน้าแล้ง น้ำน้อยแท้ ๆ แต่ก็ถือเป็นอุกฤษยามปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำได้ ทั้ง ๆ ที่น้ำจะปล่อยพันธุ์นี้ในฤดูฝน น้ำนองเต็มตะหรั่งปลาจะรอดมากกว่า

คุณค่าทางจริยธรรม ให้กำเนิดวันประมงแห่งชาติ วันครอบครัววันพืชมงคล (เพราะใครอยู่ที่ไหนก็มาพบหน้ากัน) วันกตัญญูตเวที วันอภัยโทษแก่กัน โดยเฉพาะวันพืชมงคลนั้น เมื่อถึงประเพณีนี้ เกือบทุกคนมีจิตสำนึกในตัวเองด้วยการเรียนรู้ต่อ ๆ กันตามวัยตามรุ่นของอายุ ผู้เกิดก่อนก็เป็นแบบอย่างที่ดีของคนเกิดภายหลัง มีนิทานที่สื่อกันฟัง มีประสบการณ์อะไรก็นำมาเปิดเผย เกิดการเรียนรู้เป็นทอด ๆ อย่างนี้

สงกรานต์เป็นประเพณีที่สามารถสร้างสมานฉันท์ให้เกิดได้แน่นอน ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นวันอภัยโทษ จากการเล่นสนุกต่าง ๆ ที่ไม่ถือสากัน เราจะได้ยินเพลงก็พาร้องว่า กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำให้คนให้เป็นคน คำนี้อยอดมาก คือการละเล่นด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงความรักกัน ถ้าไม่รักกันจะเล่นด้วยกันไม่ได้ หรือไม่รักกันเลย แต่เมื่อได้เล่นด้วยกันแล้วก็จะรักกันมากขึ้น ถ้าผิดก็ให้อภัยกันด้วยดี การก่อเจตีย์ทรายนั้น ถือว่าเป็นการทดแทนเมตตาหนี้ ดินทรายที่ติดเท้าเราไป ส่วนไม้ค้ายันต์โพธิ์นั้น ก็คือให้ชีวิตมั่นคงแข็งแรง ถ้าเป็นอายุก็ยืนยาว ไม่ตายเสียก่อนวัยควร เหมือนกิ่งก้านต้นโพธิ์ที่ได้ค้ายันไว้ เรื่องผีตาโขนนั้น จะให้ข้อคิดว่า ให้เราระวังระวังไว้

การละเล่น อย่าเล่นจนเพลิน ลืมเป็นลืมตาย ให้รู้จักทางหนีทีไล่เมื่อเกิดภัยมา แท้จริงแล้วเป็นปรีชา
ธรรม คือผีตาโชนก็คือตัวสตินั่นเอง ให้คนที่กำลังเล่นอย่างสนุกสนานนั้นไม่ประมาท

ผลการวิจัยกลุ่มประชากรที่ 3 : ภาคเหนือ

สงกรานต์มีความเป็นมาจากประเพณีฮิลิบสองคลองลิลลี (ประเพณี 12 เดือน) ของ
ไทยภาคอีสาน และถือว่าเป็นกำเนิดของสงกรานต์ด้วย สงกรานต์นี้น่าจะมีกำเนิดที่ประเทศอินเดีย
บ้าง ลาวบ้าง ตกทอดมาถึงประเทศไทย การที่ประเพณีสงกรานต์มีอายุกลายาวนานมาถึงทุกวันนี้ ก็
เพราะว่า เป็นประเพณีที่ปฏิบัติพร้อมกันหลายประเทศนอกจากอินเดีย ลาวแล้ว ยังมีประเทศอื่นอีก
เช่นเขมร เวียดนาม ประเพณีนี้ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจริยธรรม คติ
ธรรมที่แฝงอยู่ในประเพณีสงกรานต์มีมาก ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ และนิสยคนไทยคือ
ชอบรื่นเริงก็เลยหากิจกรรมพื้นบ้านมาเล่นร่วมกัน เพื่อเฉลิมฉลองในวันขึ้นปีใหม่และทำต่อ ๆ กันมา
จนเป็นประเพณี และพัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

กิจกรรม มีการละเล่นหลากหลาย คือ มีการแห่ดอกไม้ทรงประสาทหรือทรงพระ
ปรารค์ การแสดงผีตาโชน เพื่อหลอกคนที่เล่นสนุกสนานกันอย่างลืมเป็นลืมตาย ให้มีสติเวลาเล่น
นั่นเอง ผีตาโชน คิดว่าเป็นคติธรรมที่ฉลาดของคนสมัยก่อนที่คิดพิธีผีตาโชนขึ้นมา เพื่อเตือนสติ
ลูกหลานที่สนุกสนานกันในวันสงกรานต์จนลืมเรื่องการทำบุญอุทิศบุญไปให้ปู่ตา ย่ายายที่ตายไป
แล้ว การสงฆ์พระสงฆ์นั้น เป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของตน ถือพระสงฆ์สะอาดแล้ว เรา
จะสะอาดด้วยบุญ และได้ทำบุญอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษที่อาจประมาทพลาดพลั้ง
ล่วงเกินพระรัตนตรัยโดยไม่รู้ตัว มีการขอพรให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็น
คนมีบุญ มีอายุยืนวัฒนะ มีการขนทรายเข้าวัดเพื่อสร้างพุทธศิลป์ให้เกิดขึ้น เท่ากับว่าได้สร้างพระ
ปรารค์จำลองที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุพระอรหันต์อื่น ๆ ถือเป็น
การทำบูชาสักการะพระรัตนตรัยด้วย อีกนัยหนึ่งถือเป็นการทดแทนเมตตาคุณเมตตาพรที่คิดให้เรา
ออกจากวิถาวารามไป จึงต้องนำมาทดแทน

กระบวนการ วันที่ 13 เมษายน ตอนเช้าเริ่มต้นพิธีสงกรานต์ด้วยทำบุญตักบาตร
ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปล่อยนกปล่อยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สงฆ์
พระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นประสาทรอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้
บ้านของตน วันที่ 14 เมษายน ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลัก
ผู้ใหญ่ อำนวยอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำกัน หรือปล่อยนกปล่อยปลาไปตา
ความเชื่อที่เป็นมงคล จากนั้นก็มีการเล่นน้ำกัน วันที่ 15 เมษายน ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรกคือ
ทำบุญตักบาตร สงฆ์พระ ก่อเจดีย์ทราย แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น เพราะเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์

ที่เรียกว่าวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน ทำให้เกิดศักราชใหม่ เป็นปีใหม่ของไทย แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่งานด้วยการยิงสลุตหรือป็นขึ้นฟ้ากันยกใหม่

คติความเชื่อ เป็นประเพณีพบญาติพี่น้อง เป็นประเพณีเปิดโลกเทวดา โลกมนุษย์ โลกนรกให้เห็นกัน หรือเป็นประเพณีแห่งความรักกันก็ว่าได้ การปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีสงกรานต์นั้นก็เป็นมงคลตามชนิดของสัตว์ ถือเป็นเต่า ก็จะให้อายุเรายืน ถ้าเป็นปลาไหล ก็จะทำให้หน้าที่การงานรื่นไหล ถ้าเป็นปลาดุกจะทำให้เรามั่งมัน อดทน ถ้าเป็นปลาสร้อยก็จะทำให้เรามีบริวารมากมาย นอกจากนี้ยังความเชื่อกันว่า เป็นบ่อเกิดจริยธรรม บ่อเกิดความรักความสามัคคี ความกตัญญูรู้คุณ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน คติราศี 3 ราศีนี้ ทุกภาคที่ผ่านมามีคติเดียวกัน ถือถือเป็นปัญหาของเทวดา ทำให้เรารู้ว่าเทวดาต้องรักษารธรรม เราเชื่อเรื่องนี้ว่า เป็นความศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นปัญหาจริยธรรมของเทวดาตามกัน เป็นผลให้มนุษย์นำมาปฏิบัติ คนที่ปฏิบัตินั้นจะเป็นที่โปรดปรานของเทวดาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะคนเราต้องทำตนให้งามทั้งสามเวลานี้ด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำลูบอกให้เย็นใจตลอดเวลาในตอนบ่าย และล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางค่ำ

คุณค่าทางจริยธรรม เป็นประเพณีให้กำเนิดแก่วันต่าง ๆ หลายวัน กล่าวคือ วันแห่งการแสดงความกตัญญูกตเวที วันอภัยโทษแก่กันแล้วยังถือเป็นวันกลับบ้าน วันครอบครัว วันสมานฉันท์และวันพบปะสังสรรค์อีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีอะไรที่โบราณจารย์กำหนดมาก็ปฏิบัติตาม แล้วคุณธรรมจริยธรรมจะเกิดขึ้น มีจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมก็ได้ ตัวอย่างที่เห็นแสดงออกตามพื้นกันอย่างง่าย ๆ คือการรดน้ำดำหัว มีการเคารพกราบไหว้สิ่งเคารพและผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต สามารถสร้างสมานฉันท์ได้อย่างแน่นอน เพราะเรียกอีกอย่างว่าสามัคคี คือพลัง ตามที่พระพุทธพระพุทเจ้าตรัสว่า ความสามัคคีนำมาซึ่งความสุข เพราะที่สามัคคีกันแสดงว่ารักกัน การขนทรายเข้าวัดนั้น ก็จะได้านิสงส์มาก จะให้เพิ่มพูนบุญลาภมากมายในชีวิตจนนับไม่ถ้วน ส่วนไม้ค้ำยันนั้น เชื่อกันว่า จะค้ำจะคุณทวีโชคไปเรื่อย ๆ คติธรรมจากผีตาโชนนั้น ถือกันว่าเป็นบุคลาธิษฐานจะให้ข้อคิดแก่เรา นั่นคือ เมื่อมีความสนุกสนานในประเพณีสงกรานต์นั้น สิ่งที่เจือปนกันมาคือความน่อกลัว ความทุกข์ทรมาน เป็นการให้สติแก่เรา

ผลการวิจัยกลุ่มประชากรที่ 4 : ภาคใต้

มีกำเนิดมาจากการบรรจบกันของราศีเมษกับราศีมีน คนโบราณเชื่อกันเรื่องฤกษ์ยามอยู่แล้ว จึงทำการฉลองฤกษ์ยามนี้กัน แต่ราศีในช่วงเดือนนี้อากาศร้อนมาก คนจึงหาวิธีแก้ร้อนด้วย

การเล่นกีฬาทางน้ำในหน้าร้อน จากการเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามของคนโบราณ ราศีประจำปี 12 ราศีก็มีส่วนสำคัญต่อชีวิตเหมือนกัน เพราะชีวิตจะดีหรือร้ายก็ขึ้นอยู่กับราศี ถ้าปีไหนชีวิตไปอยู่ในราศีช็อค ปีนั้นก็จะแย่ เจ็บป่วยตลอดปี แต่ปีไหนราศีตกเป็นประสาท ปีนั้นก็ดีหน่อย สงกรานต์นี้น่าจะเกิดขึ้นที่ประเทศไทยของเราเอง แต่ไม่ทราบว่าเริ่มมีกันมาสัปดาห์ การที่ประเพณีนี้มีมาช้านาน เพราะเป็นประเพณีที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นแหล่งวัฒนธรรม จริยธรรม สร้างจิตสำนึกของคนได้ ทุกวัย ตั้งลูกเล็กเด็กแดง ไปถึงเฒ่าชรา

กิจกรรม มีรามโนราห์ สร้างน้ำพระพุทธรเจ้า สร้างน้ำพระสงฆ์แห่งประสาทดอกไม้ ประสาทรพี้ง ก่อเจดีย์ทราย รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ แสดงผีตาโขน ที่ภาคใต้มีการเล่นผีตาโขนกัน น้อยมาก แต่จะรู้จากภาคอื่น ๆ เช่นภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดเลย มีชื่อเสียงมาก และก็เข้าใจถึงปรัชญาธรรมของเราดีพอทางอินเทอร์เน็ตบ้าง จากการไปเที่ยวมาบ้าง โดยเฉพาะจากลูกหลานที่มาเล่าให้ฟัง ก็สนุกสนานคินะ

กระบวนการ วันที่ 13 เมษายน เข้าทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปลอยนกปล่อยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สร้างน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นประสาทรอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน ในวันที่ 13-14-15 เมษายน ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่หลักผู้ใหญ่ อำนาจอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำ ปลอยนกปล่อยปลาไปตามความเชื่อที่เป็นมงคล การที่เรียกว่าวันเนาวัน เพราะราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาบรรจบกันพอดี วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน คนโบราณถือว่าเป็นศักราชใหม่ แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่งานด้วยการยิงปืน ฆ้อง ร้องไชโย

คติความเชื่อ ความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับเทพกับพรหมจากการทวยปัญหา 3 ราศี การรดน้ำดำหัว การเวียนประทักษิณ การก่อเจดีย์ทราย การปลอยนกปล่อยปลา มีคติมาจาประเพณีสงกรานต์

คุณค่าทางจริยธรรม ความสำนึกในวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ส่วนประโยชน์นั้น มีมากเหลือที่จะนับเหมือนกัน มีการละเล่นที่พื้นบ้านที่ถือเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกหลานปัจจุบันนี้ จนเกิดเป็นจริยธรรม คุณธรรมสร้างจำสำนึกให้มีความเมตตา กรุณาต่อชีวิต มีการปลอยนกปล่อยปลา ปลุกฝังให้คนรู้จักรักชีวิตอื่น ๆ ในทางพุทธศาสนากำหนดเป็นศีล 5 ข้อแรก ศีล 227 กำหนดเป็นปาราชิกข้อ 2 ก็แสดงว่าสำคัญ ถ้าใครประพฤติดมบูรณ์ก็แสดงว่ามีจริยธรรม คุณธรรมดีเลิศ สามารถสมานฉันท์ดียิ่ง การขนดินทรายเข้าวัดนั้น ถือว่าจะให้เพิ่มพูนบุญลาภมากมายเช่นกองทราย ส่วนไม้ค้ำยันนั้น เชื่อกันว่า จะค้ำให้ดำรงอยู่ ไม่ให้สิ้นไป และจะอุทิศให้ คือเพิ่มพูนบุญทวีไปเรื่อย ๆ

นอกจากนี้มีการแสดงผีตาโขนด้วย จะให้ข้อคิด ให้สติ ให้เราไม่ประมาทในการทำงาน การเล่นเกม การกิน ทุกอย่างที่ทำอยู่ เราต้องรู้ว่าทุกอย่างเป็นสิ่งที่มาคู่กัน เมื่อมีสุขก็มีทุกข์ตามมา ดังนั้น ผีตาโขน ก็คือตัวสติ ปรากฏด้วยคำว่าไม่ประมาท

5.2 อภิปรายผล

ประวัติและพัฒนาการ

สงครามต์ มีประวัติที่มา 2 นัยด้วยกัน กล่าวคือ มีนัยมาจากอินเดีย มีตำนานอยู่ว่า เศรษฐีสองฟัวเมียแต่งงานกันแล้วไม่มีบุตรด้วยกัน ทำให้นักเลงสุราข้างบ้านพุดจาเขี่ยหยันทำนุ เศรษฐีที่มีแต่เงินมั่งคั่งแต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร เป็นโหมบรูษ ไม่มีเชื้อไม่มีหน่อแตกเหล่าแตกกอ สูญพันธุ์มนุษย์ เศรษฐีคิดดูแล้วว่าจริง จึงเกิดมีความละอาย คิดอยากได้บุตรไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ แต่ก็ไม่มีสมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงเดือน 4 คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ เอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้ง แล้วหุงบูชารุกขเทวดา ณ ต้นไทรนั้น ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา ต่อมาธรรมชาติลงมาได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐีเมื่อคลอดแล้วได้ชื่อว่า “ธรรมชาติกุมาร” เมื่อคิดดูแล้ว จนกว่าจะให้กำเนิดสงครามต์ได้นี้ต้องอาศัยส่วนประกอบหลายอย่างทั้งสถานที่ บุคคล เวลาโอกาส ซึ่งจะลำดับเหตุการณ์ให้ดูชัดได้ว่า เศรษฐี 2 ฟัวเมียไม่มีบุตร ทำการบนบานขอบุตรกับรุกขเทวดาได้บุตรในเดือน 4 ตั้งชื่อบุตรนั้นว่าธรรมชาติกุมาร รับทายปัญหา 3 ราศีกับกบิลพรหม พนันปัญหากันด้วยการตัดเศียร กบิลพรหมยอมตัดเศียรของตัวเอง มอบให้ธิดาคนโตชื่อนางทงษะบรรจุไว้ที่เขาภูเขาสีเนรมาศก่อนเดือนเมษายน นำเศียรของบิดามาสร่งน้ำเมื่อครบปีในเดือนที่ราศีมีนกับราศีเมษบรรจบกัน

การที่สงครามต์เกิดขึ้นในเดือนเมษายนก็เพราะถือเอาคติที่ราศี 2 ราศีคือราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาบรรจบกันแล้วตัดกันคือทาบเกี่ยวกันในเดือน 2 เดือนนี้ ก็สอดคล้องรับกันกับชื่อประเพณีที่ว่าสงครามต์ ที่แปลว่าโคจรมาบรรจบกันแล้วตัดกันพอดี เมื่อเป็นดังนี้จะเป็นประเพณีสงครามต์ในเดือนอื่น ๆ ไม่ได้ การเล่นน้ำกันในประเพณีนี้ก็มาจากคติตรงที่ธิดาทั้ง 7 คนที่ต้องเปลี่ยนวาระกันนำเศียรของบิดามาสร่งน้ำแล้วเวียนรอบเขา 60 นาที แต่บังเอิญว่าเป็นเดือนเมษายน ซึ่งเป็นฤดูร้อนก็จึงถือคติเล่นน้ำกันในฤดูร้อนก็เท่ากับวันสงครามต์เดือนเมษายนนั่นเอง

กิจกรรม

เมื่อถึงประเพณีสงกรานต์มาถึง ทุกคนก็ตื่นเต้นเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมจะเล่น สงกรานต์กันแล้ว สิ่งแรกที่ต้องเตรียมนานหน่อยคือเสื้อผ้าลายดอก เพราะคุณแล้วมีสีสัน งดงามดี จากนั้นตอนเช้าก็เข้าวัดทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล ตกตอนเย็นก็สวดมนต์ก่อนเจดีย์ทราย ปล่อยนก ปล่อยปลา ในช่วงกลางวันก็เล่นน้ำ สาดน้ำ ทาแป้งทาน้ำหอมไปตามประสา กิจกรรมบางพื้นที่ที่น่าสนใจมาก มีการแสดงผีตาโขน เกิดความสนุกสนาน ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ดีมาก แห่ต้นดอกไม้ รอบวิหาร บางที่แห่ต้นดอกไม้พิเศษคือใช้ดอกฝ้ายแทนดอกไม้ เรียกว่าต้นดอกฝ้าย แห่แห่รอบ ๆ พระวิหารในตอนกลางคืน ผู้คนทั้งหลายก็แห่แห่ เต้น ฟ้อน รำ อย่างสนุก แล้วผีตาโขนก็จะออกมาตอนนี้ การละเล่นอื่น มีโก่งกบ ขาหย่าง เล่นสะบ้า มอญซ่อนผ้า

กระบวนการ

วันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์วันแรก จะเริ่มต้นวันสงกรานต์กันที่วัดโดยทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล แม่เมตตา ก่อนเจดีย์ทราย สาดน้ำกันบ้าง เมื่อถึงกลางวันที่จะเล่นน้ำกันเล็กน้อย ปัจจุบันนี้ตามถนนหนทางจะตั้งป้อมตั้งโถงน้ำไว้ฉีดสาด บางคนใช้สายยางฉีด

วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา ผู้คนจะเล่นกันเหมือนวันที่แรก บางที่หน่วยงานราชการ สนับสนุน โดยเฉพาะเทศบาลปีดถนนสาดน้ำกันโดยเฉพาะ ในกรุงเทพมหานครย่านนักท่องเที่ยวต่างประเทศพักอาศัยถือถนนข้าวสาร บางลำพู ก็จะปะหน้าทาแป้ง สาดน้ำกัน

วันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศก คือเข้าสู่ราศีใหม่เป็นราศีเมษ และคนไทยถือคตินี้เป็นวันปีใหม่ ในโอกาสนี้จะทำการเฉลิมฉลองกันด้วยการยิงสลุต บ้างก็ยิงปืน ภาคเหนือจังหวัดพิษณุโลกเรียกว่าสังกาดขึ้น

คติความเชื่อ

เรามีคติความเชื่อว่า ความรู้กับความจากปัญญา 3 ราศี ซึ่งเป็นปัญหาเกิดคาดที่เด็กกับผู้ใหญ่เปรียบพัวกันมากเพียงนี้ ซึ่งกบิลพรหมเป็นผู้ตั้งปัญหาท้าทายกับเด็กหนุ่มชื่อธรรมบาลกุมาร คล้ายว่าเกิดเมื่อวาน ในที่สุดกบิลพรหมผู้ใหญ่มีกิตติศัพท์ เป็นปรมาจารย์บอมนต์แก่คนชมพูทวีปทั่วไป ต้องมาตัดเศียรของตนบูชาความรู้แก่ธรรมบาลกุมาร นี่ก็เป็นอุทาหรณ์ว่า ไม่ควรยึดถืออายุมากกว่าความจริง เพราะความรู้ความสามารถไม่อาจวัดกันด้วยอายุ นั่นคือไม่ควรดูหมิ่นคนอื่นแม้เป็นผู้เยาว์ อย่างในกรณีของธรรมบาลกุมารแม้จะอายุยังน้อยแต่มีความรู้ความสามารถมากสามารถตอบปัญหา 3 ราศีกับกบิลพรหมผู้มีความเก่งกล้า เป็นผู้ใหญ่ มีความรู้ความสามารถมากมาย อย่าฟังดูหมิ่นคนอื่น คือแม้ว่า จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจ ก็ไม่อาจรังแกผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้ นั่น

คือ ความจริงที่ว่า ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องได้ ต้องอาศัยคนอื่น ๆ อย่างในกรณีที่ธรรมบาลกุมารเป็นคนมีความรอบรู้ และรอบคอบ แต่ก็คิดคำตอบของปัญหานั้นไม่ออก ในที่สุดไปได้คำตอบจากนกอินทรี เพราะความรอบรู้ด้านภาษา เราต้องคิดว่า ชีตระเบียบวินัย คือการจะทำสิ่งใดต้องมีระเบียบวินัยมีกฎกติกาและเคารพกฎกติกานั้นด้วยตัวอย่างที่ท้าวกบิลพรหมไม่อาศัยเหลี่ยมความรอบจัดของตนเอง เพราะมองเห็นว่าความดีความถูกต้องและวาจาสัตย์รวมถึงกฎกติกาจะเป็นบรรทัดฐานในสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขสืบต่อไป และรักษาความเป็นพรหมของตนเองไว้จึงยอมทำตามกติกาที่ร่างไว้ด้วยการตัดศีรษะของตน เป็นการยอมตายเพื่อรักษาความถูกต้องชอบธรรมเอาไว้

เราต้องมีความเชื่อว่า บุตรธิดาต้องกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาของตนยกท่านไว้ ณ ที่สูงด้วยปฏิบัติเลียงดูท่านให้ได้รับความสะดวกสบาย จะเห็นได้จากการปฏิบัติของธิดาทั้ง 7 ต่อ ท้าวกบิลพรหมแสดงความกตัญญูกตเวที เมื่อครบรอบปีจะพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาอันเชิญศีรษะของท้าวกบิลพรหมออกมาแห่ประทักษิณรอบภูเขาสุเมรุพร้อมด้วยเหล่าเทพเทวาทั้งหลาย ประมาณหนึ่งชั่วโมงแล้วนำกลับคืนเก็บรักษาไว้ ณ ที่เดิม

เราต้องคิดว่า คนที่มีวาจาสัตย์ เคารพกฎกติกายอมได้รับเกียรติและเป็นที่สักการบูชา แสดงให้เห็นว่าท้าวกบิลพรหมแม้จะยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากก็ตาม แต่ไม่อาศัยอำนาจที่มีกระทำความผิด กลับกระทำความที่ถูกต้องชอบธรรมไว้เป็นแบบอย่าง ด้วยการกระทำตามที่พูด ยอมตายดีกว่าอยู่อย่างคนไร้วาจาสัตย์ จะเห็นว่าการยอมตายเพื่อธรรมนั้นทำให้เป็นอมตะ สังคมไม่ลืม ครบรอบปีเหล่าทวยเทพเทวาทั้งหลายต้องมารวมกันกระทำพิธีสักการบูชาศีรษะของท้าวกบิลพรหมและนำไปแห่ประกาศให้ปวงประชาได้รู้เห็น ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ เป็นการเชิดชูคุณค่าแห่งธรรมะ (วาจาสัตย์)

คติความเชื่อเกี่ยวกับบุคลาธิษฐานเข้าสู่ธรรมาธิษฐาน

บุคลาธิษฐานจากกบิลพรหม กับธรรมบาลกุมาร กล่าวกันว่าเป็นพรหม หมายถึงได้แก่พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อทุกฝ่ายอยู่สุขสบาย แต่ก็เพ่งดูอยู่อย่างพร้อมจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อมีภัย หรือวางจิตให้สงบเป็นกลางเมื่อหมดหนทางที่จะช่วยเหลือได้แล้ว อนึ่ง นัยที่จะกล่าวต่อไปนี้ เป็นนัยแห่งปรมัตถธรรมซึ่งเป็นการมองที่ลึกซึ้งกว่า ท้าวมหาพรหมหรือกบิลพรหม ที่กล่าวถึงนั้นคือ “อิตตา” ได้แก่ความรู้สึกลึกว่ามีตัวตนจริงๆ ซึ่งได้ถามปัญหา กับธรรมบาลกุมาร

ธรรมบาลกุมาร ได้แก่ “สติ ปัญญา” เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาเช่นนี้จึงนำไปคิดใคร่ครวญแต่คิดอย่างไรก็คิดไม่ออก ว่าส่วนประกอบของชีวิต คือเบญจขันธ์ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนี้ ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร

ต้นตาล ได้แก่ จิตที่เป็นสมาธิ ธรรมชาติของต้นตาลหรือต้นไม้ในตระกูลนี้นั้น จะเป็นไม่มีลำต้นเดียวโดดเดียวไม่มีกิ่งก้านสาขา เมื่อจิตตั้งตรงเป็นหนึ่งสงบเกิดความสุขทางปัญญาเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้องนอกอินทรีย์ผู้วิเศษ ได้แก่ อายตนะ

คติความเชื่อนัยแห่งคำตอบปัญหา 3 ราติ

นัยแห่งจริยธรรม

คำตอบว่า ตอนเช้าเราคืออยู่ที่หน้า จึงล้างหน้า คือหลังจากผ่านคืนแห่งการนิทราแล้วลุกขึ้นตื่นนอนมาเราต้องล้างหน้าเพื่อชำระมลทินต่างๆ เช่นจิตเป็นต้น ให้สะอาดแต่งหน้าและร่างกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศี เพราะคนเวลาพบกันสิ่งแรกที่จะดูคือหน้าการกล่าวเพียงเท่านั้นอาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าหน้าให้ลึกลงไปอีกเป็นหน้าแห่งเมตตากรุณา มุทิตา และอุเบกขา ได้แก่ หน้าของความเป็นพรหมหน้าทั้ง 4 ต้องมีความบริสุทธิ์ เช่นเมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นไว้หลังจากแห่งเมตตาแล้วอีกสำนวนว่า เมตตาต้อง ไม่มีฉก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมสรรเสริญที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะคำชื่นชมบนผลประโยชน์ย่อมไม่บริสุทธิ์

คำตอบว่า ตอนเที่ยงเราคืออยู่ที่อก จึงให้ใช้น้ำลูบอก คือช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน ความร้อนจะขึ้นสูงมาก เที่ยงวันจะสัมผัสได้อย่างชัดเจนถึงอุณหภูมิที่สูง คนต้องเอาผ้าชุบน้ำเช็ดอก ซึ่งอยู่กับถึงหัวใจ ให้เกิดความเย็นบรรเทาความร้อนทางใจ สื่อถึงความอดทน ไม่ว่าจะไปตามความร้อน และแต่งตัวให้เหมาะสมงดงาม (แม้ว่าจะร้อน) จะได้ดูมีสง่าราศีราศีที่แท้ของบุคคลนั้น เป็นการเก็บซ่อนอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้ อากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอกไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงในใจโดยใช้น้ำธรรมมาประจำไว้ในใจ รู้จักอดทน อดกลั้นพร้อมทั้งมีความสงบเสถียร ไม่อยู่อย่างคนร้อนนกร้อนใจด้วยความอิจฉาริษยา อาฆาต พยาบาท เป็นต้น

คำตอบว่า ตอนเย็นเราคืออยู่ที่เท้า จึงให้ล้างเท้า คือหลังจากการตรากตรำการทำงานกลับบ้านอาบน้ำชำระร่างกายเสร็จก่อนเข้านอนคนต้องล้างเท้าก่อน เพื่อป้องกันสิ่งสกปรกที่ติดอยู่กับเท้าไปทำให้ที่นอนสกปรกซึ่งยากต่อการทำความสะอาดสิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่แท้ได้แก่อกุศลมูลทั้ง 3 (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) อันเป็นรากฐานของความชั่ว ที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อนอนจะได้หลับสบายไม่ต้องมีไฟมาเผาใจให้เราร้อนนอนกระสับกระส่าย ราศีทั้งสามต้องชำระล้างให้หมดจดทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุดดังที่ยกมานี้ชีวิตจึงจะประสบสันติสุข

คติความเชื่อเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์

4.1 การปล่อยนก หมายถึง ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นการปล่อยเป็นการคืนอิสรภาพ

ให้กับสัตว์ ถือเป็นการล้างบาปสะเดาะเคราะห์ให้หมดไป เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน

4.2 การปล่อยปลา หมายถึงความเมตตา นำไปปล่อยในแม่น้ำ พอถึงฤดูฝนปลาที่รอดตายก็กลับมาแพร่พันธุ์เป็นอาหารของคนได้อีก

4.3 การก่อเจดีย์ทราย หมายถึงนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญเงินทองไหลมาเทมาจุทรายที่ชนเข้าวัดอีกประการหนึ่งได้แก่ กุศโลบายแห่งบุญบาป เพราะบุคคลเดินเข้าออกวัดในรอบหนึ่งปีไม่รู้ว่ที่ดินที่ติดเท้านำเข้าหรือนำออกจากวัดไหนมากกว่ากัน การขนทรายเข้าวัดจึงถือว่าการชดเชยทดแทนดินที่ติดเท้าออกจากวัด จะได้ไม่เป็นบาปในขณะเดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อนทางจิตใจของบรรพบุรุษ ซึ่งหวาดกลัวต่อบาปและผลของบาป

4.4 การสงฆ์พระและรดน้ำผู้สูงอายุ หมายถึงพิธีกรรมช่วยหาระล้างสิ่งไม่งามที่ค้างคาอยู่ในใจให้หมดไปและช่วยลดอดีต ความอวดดี หยิ่ง จ้องหองที่มีอยู่ด้วย ในแต่ละตระกูลบุตรหลานก็จะรดน้ำผู้สูงอายุในตระกูลตนแล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ท่าน การทำเช่นนี้มีคุณค่าอยู่ในน้ำอันเป็นคุณธรรม ได้แก่

- 1) สามัคคีและเชื่อมผสานกับสิ่งต่างๆ ให้ยึดเกาะรวมกันได้
- 2) ให้ความเย็นเพื่อคลายความร้อน สื่อน้ำภายนอกให้เกิดน้ำใจ ให้เย็นกายเย็นใจ หรือร้อนกายก็ไม่ร้อนใจ
- 3) อ่อนน้อมถ่อมตน อยู่ในที่ต่ำโดยธรรมชาติ ไม่แก่งแย่งแข่งขัน ไม่อวดดีอวดเด่น หยิ่งทะนงตนหรือน้อยใจ
- 4) เทียงธรรมหรือยุติธรรมสม่ำเสมอ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ความเย็นเสมอ กันหมดไม่ว่าเศรษฐีหรือยาก คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรสาดให้แก่กันและกันให้ซึบโลม อยู่ในใจเหมือนน้ำที่ซึบโลมร่างกายกิจกรรมต่างๆ ในเทศกาลวันสงกรานต์

คุณค่าทางจริยธรรม

วันสงกรานต์มี 3 วัน เริ่มวันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เป็นวันเนา และวันที่ 15 เป็นวันเถลิงศกใหม่ เดือนนี้อากาศร้อน ดังนั้น ถ้าจะมีงานรื่นเริงบันเทิงอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมต้องเล่นกันด้วยน้ำ ด้วยเหตุนี้ สงกรานต์จึงมีกิจกรรมเล่นน้ำกัน แต่ประเพณีนี้สามารถผลคุณค่าทางจริยธรรมออกมาหลายนัยด้วยกันคือ

1. ไม่ดูหมิ่นคนอายุน้อย แล้วความรู้จะน้อยตาม แล้วจะทำให้เราพุดจาให้เกียติคนอื่น
2. มีความเป็นระเบียบวินัยจากปัญหา 3 ราศี
3. เลี้ยงพ่อแม่ด้วยดีและเคารพนับถือท่านด้วยการเชื่อฟัง

4. มีความกตัญญูทวาทิ ดังธิดา 7 คนของท้าวทิลพรหม
5. ธิดาทั้ง 7 คนของท้าวทิลพรหมนำเศียรของบิดาเวียนประทักษิณ 3 รอบเพื่อให้เกิดอนุสติ
6. การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ถือคติมาจากการธิดาทั้ง 7 ของท้าวทิลพรหมเปลี่ยนวาระกันแต่ละปีนำเศียรของบิดาตนจากถ้ำคันธุลี ณ ภูเขาสิเนรุมาศมาสรงน้ำ
7. การก่อเจดีย์ทรายในวัด ถือเป็นการทดแทนหรือใช้หนี้สงฆ์จากการที่ตนเข้าวัดแล้วคิดแต่จะไปนอกวัด
8. ไม่คำย่นตั้นโพธิ์ ถือคติว่าจะให้อายุ อาชีพ ฐานะของตนมั่นคงแข็งแรงและก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ
9. การปล่อยนกปล่อยปลาในวันสงกรานต์หรือในวันเกิดโดยเชื่อว่าจะทำให้อายุยืนยาว

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการนำไปใช้ เมื่อถึงประเพณีนี้ให้ณรงค์ถึงเดือนสดีระวัง การใช้รถใช้ถนน ไม่ให้ลี้กคะนองจนเกินดี ไร้สติในตามความสนุกสนาน โดยถือคติจากผิตาโชน ที่ชอบมาหลอกหลอนคนที่กำลังสนุกสนานในการเล่นต่าง ๆ มีเล่นสะบ้า ขาหย่าง ซ่อน วิ่งตุง ซักเยื่อ เป็นต้น แล้วจะได้หนีได้ทัน ไม่จนตรอก ณรงค์ให้มีความสำคัญของประเพณีสงกรานต์ ด้วยปฏิบัติการจริงให้เห็นโดยจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อขอศีลขอพร แสดงความเคารพท้าวเหล่านั้น เป็นการปฏิบัติตามธรรมความกตัญญูทวาทิ จัดให้มีพิธีปล่อยนกปล่อยปลา โดยคัดเลือกพันธุ์ปลาต่าง ๆ มีปลาไหล สำหรับคนที่ต้องการความลื่นไหลในการทำการค้า พันธุ์ปลาดุก สำหรับคนที่ต้องการความมั่นคงในหน้าที่การงาน พันธุ์ปลาหมอ สำหรับคนที่ต้องการความเฉลียวฉลาด สัตว์พันธุ์เต่า สำหรับคนที่ต้องการอายุยืนยาว จัดให้มีพิธีทำบุญตักบาตรทุกวันสงกรานต์นั้น เพื่อเป็นริเริ่มต้นแห่งการกิจกรรมต่าง ๆ จัดพิธีขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทรายให้เป็นรูปพุทธศิลป์ เพื่อทดแทนดินทรายที่ตักเท้าเราไป เพื่อมิให้เป็นบาป จัดพิธีประกวดนางสงกรานต์ เพื่อคนให้ชมความสวยงามงาม เกิดการแข่งขันสร้างความสามัคคีในหมู่

ประการที่สำคัญที่สุดคือ การปฏิบัติตามปัญหา 3 ราศีของท้าวมหาพรหมท้าวทายกันว่า ตอนเช้า ตอนบ่าย และตอนเย็นราศีของคนเราอยู่ที่ส่วนใดของร่างกายเรา คำตอบคือ ตอนเช้าราศีอยู่ที่ใบหน้า หมายถึงว่า ให้เราทำราศีที่ใบหน้าให้งามตามราศี ซึ่งรวมไปถึงการแต่งองค์ทรงเครื่องในการแต่งกายออกนอกบ้านด้วย เพราะคนตื่นนอนนั้น ยุ่ม่อมเมม เหมือนขี้พัน ใคร ๆ ก็ไม่กล้าเข้า

ใกล้เพราะกลัวไค้กลืนแล้วจามปืด ๆ ได้ แต่ถ้าเราชำระได้แล้วก็จะเกิดราศี ตอนบ่ายตอบว่า ราศีอยู่น้าอก หมายถึงเวลานี้อากาศร้อนจัด แล้วคนจะมีอารมณ์ร้อนตามด้วย แก้ด้วยการนําน้ำเย็น ๆ มาลูบออกเพื่อให้ใจที่อยู่ในส่วนนอกเย็นตามด้วย ตอนกลางคืน ราศีอยู่ที่เท้า หมายถึงว่า หลังจากไปเที่ยวเตร่เสฮามาแล้ว ก่อนจะเข้านอนต้องล้างเท้าก่อน ถ้าไม่ล้าง เมื่อเท้าเปื้อนโคลนตมหรือเหยียบจี้วัวจี้ควายก็จะติดที่นอน มีผลให้สกปรก เกิดโรคภัยแก่ร่างกายได้ง่าย เหล่านี้เป็นปัญหาจริยธรรม ที่สร้างระเบียบวินัยให้เราแท้ ๆ

มีข้อคิดว่า การประกวดนางสงกรานต์นั้น นอกจากเพื่อความบันเทิงจากการจำลองความงามของนางสงกรานต์แล้ว ยังเป็นการแสดงความสวยงามสาธิตราศีที่ต้องปฏิบัติในตอนเช้าด้วย ก็คือถ้าปฏิบัติแล้ว หากเป็นหญิงก็จะสวยงามอย่างนี้ หากเป็นชายก็ดูทะมัดทะแมง แข็งขัน ในการประกวดนางสงกรานต์นี้เป็นการทำในระดับหน่วยสาธารณะ คือ ระหว่างหน่วยงานต่อหน่วยงาน แข็งขันกัน แต่ทว่ารวมไปถึงระดับบุคคลด้วย

2) ข้อเสนอแนะในการทำครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งไปนั้น ในประเด็นที่จะแนะนำไว้ คือ ให้คัดเลือกท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะ แล้วเทียบเคียงกับท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างน้อย 3 แห่ง โดยให้เน้นเนื้อหา ดังนี้

- (1) การดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- (2) การสร้างมโนธรรมสำนึกในความรักสามัคคีในชุมชน ศาสนา
- (3) การสร้างคุณค่าของประเพณีสงกรานต์
- (4) การสร้างแหล่งจริยธรรมและปฏิบัติตามจริยธรรม
- (5) การปฏิบัติตนตามมารยาทของสังคม
- (6) วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล

จุดเน้นด้านพื้นที่ที่ควรใช้เป็นพื้นที่วิจัยคือ ชุมชนบ้านโคกผักหวาน ต.ป่าแดง อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก ห่างที่ว่าการอำเภอชาติตระการประมาณ 5 กิโลเมตร เพราะชุมชนนี้มีคนเฒ่าคนแก่ดำรงตนอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีอันดีโดยนิตย ในยามฝนแล้งก็ประกอบพิธีแห่นางแมว แล้วได้ผลจริงคือฝนตกลงมาท่าใหญ่ และมีบทเพลงแห่งนางแมวที่น่าฟังและเข้าใจว่า สามารถเขย่าต่อมยินยอมของพระพิรุณเทพได้ ว่า

“โเฮ้ ฮี โเฮ ฮิ้วนางแมว นางหมา ขอฟ้า ขอฝน ขอน้ำมนต์รดหัวแมวบ้าง เป็นเบี้ยค่าจ้างผู้ห้ามแมวมา ตกมาน้ำ ตกมาน้ำ ตกมาน้ำ ลงมาแล้วท่วมข้าวท่วมปลา ท่วมหนองสองห้องดีละครสองวัน หัวโล้นชนกัน ฝนก็เทลงมา เทลงมา เทลงมา เทลงมา

ฝนตกหาน้อย น้ำย่อยชาคา ฝนตกหาลวงเป็นพวงมาลัย ฝนตกหาใหญ่น้ำเต็มไร่นา ตกมาเลย ตกมาเลย ตกมาเลย ให้น้ำท่วมทุ่ง ตกให้กระต่ายลอยคอ ให้ผีตาลอ หากินในบ่อปลา โห้ฮิ้ว โห้เฮี้ยวๆ”

หอไตร เสา 1 ต้น วัดบ้านโคกผักหวาน ต.ชาติตระการ
อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก

ซ้าย แหนนางแมว ขวา ตู้ขวัญหน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระเจ้า บ้านโค
ผักหวาน ต.ชาติตระการ อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก

ชุมชนหมู่บ้านนี้มีกิจกรรมสงกรานต์ที่น่าสนใจคือ แห่ประสาธดอกผึ้ง ซึ่งมีกรรมวิธีในการสร้างประสาธนี้ที่ประณีตมาก คติธรรมของประสาธดอกผึ้งนี้สันนิษฐานว่ามาจาก รวงผึ้งที่พระพุทธเจ้ารับจากลิงนำไปถวายครั้งประทับอยู่ในป่าเลไลยก์ โดยครั้งแรกยังไม่สวยเพราะยังมีตัว

ผึ้งเกาะไต่อยู่ตามรวงผึ้ง เมื่อถึงรู้แก่ใจว่า มีตัวผึ้งเกาะอยู่จึงขออนุญาตนำกลับมาเอาตัวผึ้งออกแล้ว นำกลับไปถวายอีก ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าเสวยตามความปรารถนาของลิงนั้น (เป็นที่มาของพระพุทธรูปปางปาเลไลยก์) ลิงนั้นดีใจมากวิ่งขึ้นต้นไม้ที่อยู่ใกล้ ๆ แล้วกระโดดไปมา ๆ บังเอิญกระโดดไปจับกิ่งไม้ที่ตาย ทำให้กิ่งไม้นั้นหักลงมา ลิงก็ตกลงมาถูกตอเสียบตายในที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงนิยมนำจีผึ้งมาหล่อเป็นดอกไม้จำปี หรือทำเป็นเทียนน้ำมันต์ เพราะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอย่างนี้ วัฒนธรรมอื่น ๆ ก็มีมากเช่น ผลิตภัณฑ์ขึ้นดีกจากด้วยมือที่จิตรสวงามเยี่ยงผลิตในโรงงานทีเดียว

อีกอย่าง ศิลปกรรมที่ล้ำเลิศท้องถิ่นในหมู่บ้านใกล้เคียงห่างกันประมาณ 500 เมตร มีอาคารหอไตร 2 ชั้น เสาเดี่ยว เป็นอาคารเรือนไม้ ซึ่งทำให้มองได้ว่า เบื้องหลังของการสร้างหอนี้ แสดงให้เห็นว่า คนมีแรงศรัทธา มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป ประกอบซำมีศิลปะทางพุทธศิลป์ พอ ๆ กับคนหมู่บ้านแถบนี้นิยมสร้างพระพุทธรูปบูชาด้วยไม้แกะสลักทั้งดงาม ดังมีรูปภาพหอไตรไม้ 2 ชั้น ดังนี้

ศิลปกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่งคือ โปง เป็นวัสดุทำด้วยไม้ท่อนใหญ่ เจาะรูให้เป็นโพง ส่วน 2 ข้างปลายโพงนั้นจะเป็นช่อง 3 เหลี่ยม แล้วใช้ไม้ดีแก้มโปง 2 ข้างนั้น เสียงจะดั่ง โป้ง โป้ง โป้ง เป็นสัญญาณระฆัง ตอนเช้าพระสงฆ์จะออกบิณฑบาต และฉันเพล ดังภาพนี้

ภาพหอไตรปิฎก อาคารไม้ 2 ชั้น 1 ต้นเสา

โปง ดีแทนระฆังเพื่อเป็นสัญญาณของพระสงฆ์จะออกบิณฑบาต